

ממדף הספרים

י. שושן

פרקי חיים של חלוץ דתי

"מאת נתן גרדי, ממיסדי הפועל המזרחי
וההתיישבות הדתית בא"י. כרך א'. הוצאת
המחלקה להסברה בכתב של המפלגה הדתית
לאומית. ניסן תשל"ג"

זיכה אותנו ר' נתן גרדי בכרך ראשון מפרקי זכרונותיו, שהם המה פרקי חייה והתהוותה של החלוציות הדתית. הספר הוא, כביכול, אוטוביוגרפיה חלקית הכתו-בה בנימה אישית ובסגנון של ספור חיים ועלילות-מצעדי-גבר. ברם חייו של המחבר וחיי ההתיישבות הדתית — חד הם.

מכל פרקי הספר בוקעת ועולה הכמיהה להתערות בקרקע, להתיישבות, לשרשיות, לתקיעת יתדות במולדת ולאריגת חיי-טוהר ע"י צורת חיים אידיאלית יותר, קרובה יותר לרוחו הפנימי של האדם מישראל.

בפרק "השאיפה להתיישבות חקלאית בא"י" מתאר המחבר את הכמיהה העזה להכאת שרשים זו. הקורא פרק זה בדורנו — רדוף החמרנות והמותרות — עומד ותמה: וכי היו דברים מעולם? ורק לפני עשרות בשנים בלבד? חדות הבנין ושמחת היצירה סחפו את מיטב הנוער הציוני בחו"ל, ומתוך שהעוסקים בדבר חילוניים היו — גברה בלב החלוצים אהבת המולדת על אהבת התורה. קיים היה חשש לסחף רציני ומוחלט בשורות הנוער הדתי, אלמלא... אלמלא קמו נתן גרדי וחבריו ועמדו בפרץ. הראו הם בגופם וברוחם כי אדרבה; אהבת תורה ואהבת הארץ כרוכים יחד, מרועה אחד נתנו ומעורים הם זה בזה ביחודא דלעילא.

ובלשונו של החלוץ הדתי: (עמ' 131)

"בשורת ההתיישבות החדשה והחיים החדשים, היפים והרומנטיים, הנוצרים בארץ — התפשטה בכל תפוצות ישראל. שירת העמק והכנרת הדהדו בכל בית יהודי ומשכו בחבלי קסם את הנוער היהודי. מי שלא היה בתקופה ההיא בחו"ל אינו יכול לתאר לעצמו את התלהבות הנוער ומשיכתם לחיים אלו; איך עיני הנערים והנערות היו נדלקות בזוהר חולמני ובכיסופים — כשהיית עומד ומספר להם על החיים הללו. ראיתי זאת בהיותי בשליחות התנועה בחו"ל. אפשר לתאר מה גדולה היתה הסכנה לאבד את הנוער הנפלא הזה, אלמלא היתה מוקמת ההתיישבות הדתית שלנו."

כלנו חכמים, כלנו נבונים וכלנו יודעים את פרקי הציונות על בורין. אעפ"כ נעים

ו... חיוני לשוב ולהאזין להדי ימים רחוקים — רחוקים? — בהם מזיע פועל קשה בעבור פת לחם, ואץ לביהכ"נ לעסוק בתורה ובתפילה ואח"כ... רוקד על הגורן עד בקר.

"כשנכנסתי בערב לביהכ"נ בפתח תקוה היו אנשים רבים יושבים ולומדים... וכשבאתי בבקר השכם שוב ראיתי אנשים יושבים ולומדים. ביניהם פועלים שלפני צאתם לעבודה הזינו את נפשם בתורה ובתפילה, כמו אביו של חברנו י"מ זכאי ז"ל ובניו שביחד היו חוטבי עצים ביערות האקליפטוסים שבמושבה; גינזבורג הזקן שהיה מתכנן את כל תעלות ההשקאה ועוד ועוד. שקעתי בהזיות; הנה אני רואה דורות קדומים קמים לנגד עיני; התנאים והאמוראים שהיו פחמים, בנאים, סנדלרים, חוטבי עצים ו... גדולי התורה והאומה. השעות האלה היו בשבילי שעות של התרוממות הרוח שיש בכוחן להשכיח כל עוני ודכאון, ואפשר למצוא בהן פורקן לכל סבל". (עמ' 86)

דורות קדומים! ורק לפני דור אחד!

אהבת המלאכה והחיבה לאדמה טבועה היתה במחבר משחר נעוריו. עוד במיר עיירתו — בהיותו נער בחדר — עסק בחטיבת עצים מתוך הכרת ערכה של "עבודה עצמית-עברית". סקל את האבנים ממגרש הבית, הכשיר את הקרקע וזרע גינת ירק — תופעה נדירה בחייהם התלושים של יהודי הגלות. בגינה זו נבטו ניצניה של תנועת "תורה ועבודה", ובה צמח הפועל-המזרחי.

לספר זה ערך תיעודי חשוב בהיותו מתאר — בלוויית מסמכים מקוריים — את ראשית התהוותו של הפועל המזרחי. אין מנוס מן התחושה המעיקה כי בתקופה המתוארת (תרפא-תרפח) היו החלוצים הדתיים קרובים יותר בנשמתם ובהגיגיהם לתנועת העבודה החילונית, זו של ההסתדרות, מאשר לתנועת האם שלהם — למזרחי העולמי. המזרחי לא הבין לרוחם של צעירים צמאי התישבות ולא סייע בידם אפי' כדי יכלתו, ולעתים אף הוצרו הצעדים, ודוקא ע"י שלמי אמונים, דוגלי הצינונות המזרחית. המחבר מותח בקורת — ולעתים די חריפה — על גישה זו של המזרחי העולמי ושל נציגיהם בארץ.

שוב עומדים אנו בפני ההרגשה החמורה — שהיא נחלתנו עד היום — כי בקרב המחנה הדתי פנימה מרובים הפילוגים ופירודי-הפירודים, וככל שגוברת הקדושה גוברת רוח הפירוד וההתנצחות. וכבר היה לעולמים... מי מאתנו יודע על פילוג הפועל המזרחי ל"ימני" ול"שמאלי", כשסלע המחלוקת היא שאלת ההצטרפות להסתדרות הכללית? והמחלוקת עמוקה וכאובה, כשתוכה רצון אידאולוגיה צרופה ורקעה רעב ללחם, פשוטו כמשמעו.

מי יודע מגבית עולמית לקנית טוריות ומכושים לפועל הדתי? מי מאתנו שמע אי פעם על קופת חולים עצמאית של הפועל המזרחי? מי מאתנו קרא, למשל, את הכרוז של עיריית תל אביב ובו גילוי דעת בעקבות סכסוך עבודה אלים בין ההסתדרות לבין הפועל המזרחי. הנושא: זכיון עבודה במאפיה פלונית ובניה אלמונית. הרי קטעים ממנו: (עמ' 151)

"מבלי להכנס בפרטי הסכסוך בין מחוסרי העבודה של הסתדרות העובדים ומועצת פועלי יפו ובין הסת' הפועהמ"ז בדבר חלוקת עבודה וכו'... כשפרצה המהומה...

דן הועד הגדול של עיריית ת"א בכבוד ראש גמור על כל השאלה הזאת, והחליט לדרוש מאת הפועה"מ להמשיך את הפסקת העבודה יום או יומיים ויחד עם זה להשפיע על ב"כ הסת' העובדים הכללי' ללכת לבוררות ולהתפשרות... במוצ"ש ערכה העירייה משתה תה לכב' הרב הראשי רבי עזיאל בנוכחות חברי הועד הגדול והועה"פ של העירייה. באמצע הנשף התפרצו אל בנין העירייה כ-150-100 פועלים מהסת' הפועהמ"ז ודרשו ע"י ב"כ שתסודר ישיבה תכופה כדי לדון במצב... הודיעו לעירייה שבאסיפתם הכללית של הערב הוחלט שאם הפועהמ"ז לא יוכל להמשיך את עבודתו בשקט בלי הפרעות, ולא יקבל מאת העירייה הגנה חוקית, ההסתדרות הזאת, — אחרי שפקעה כבר סבלנות חבריה — תשתמש ג"כ בכח אלימות: תוריד פועלים מהצד שכנגד מעבודותיהם בבנינים ובכבישים, תפריע בעד העבודה במשרדי העירייה וכו'".

סוף המעשה בבוררות מוסמכת שמנתה את דוד ילון, נשיא הועד הלאומי, הרב ישעיה שפירא מהפועהמ"ז ומר דוד בן גוריון. פסק הדין: "הזכות להפועהמ"ז לקיים את החוזה עם בעל הבנין ולבצע את העבודה. למען הפשרה — על הפועהמ"ז להפריש 27% מהעבודה לפועלי ההסת' הכללית". שמעו שמעו: הפועהמ"ז מפריש לטובת ההסתדרות... 27 אחוז, וגם זאת "למען הפשרה" בלבד. אכן היו אלה ימים גדולים.

ברכה לעצמם קובעים תיאורי האישים שגרדי שהה במחיצתם ומהם דלה והשקה את נטעי החלוציות. ראש וראשון להם הוא המשגיח רבנו ירוחם ממיר זצ"ל. דמותו משורטטת בספר בקי זוך וזוהר: (עמ' 31-32) "סוד השפעתו היה קודם כל בשפעת הרעיונות העמוקים מתוך חדירה למעמקי היהדות... בגישה המיוחדת ובתפיסתו את בעיות הנוער בדורו, בחדירתו לנפשו של כל צעיר והכרת תכונותיו כדי לדעת מהן דרכי ההשפעה שצריך לכוון אליו... אף חזונו החיצוני בטאה את תכונות רוחו: גבוה, רחב כתפים, בעל עינים גדולות בולטות וחודרות ופנים רציניים ומרוכזים. יחד עם זה — מבט עינים כה מלטף, כאילו אומר: יש לי כתפיים רחבות, השען עלי! והבחור במחיצתו הרגיש כאילו כנפים גדולות של אדם גדול סוככות עליו."

לשנים חזר גרדי למיר עיירתו במסגרת שליחות בגולה, לעשות נפשות לתנועת הפועהמ"ז. בבקורו זה נועד לשיחה ממושכת עם המשגיח "ותוך השיחה הצגתי לו שאלה נועזות: האם החלטתי לנסוע לא"י להיות עובד אדמה היתה נכונה?... להפתעתי ר' ירוחם שהיה אדם מכופתר ומאופק בדבריו ובתנועותיו קם פתאום ואמר בהתרגשות בלתי רגילה: זכותך גדולה לאין ערוך. נדמה לי שלו הייתי כיום צעיר — הייתי עושה כמורך!" (עמ' 33). לבסוף אף הרים תרומתו ל"קרן תורה ועבודה". מדמות אצילית זו, מעולמה של תנועת המוסר — תרומות מדותיו של נתן גרדי.

וממלכות בהוד למלכות שבגבורה — הגדם מתל חי, יוסף טרומפלדור. "פניו היו כאילו עשויים מעשת והעידו על גבורה ואומץ לב לבלי חת. יחד עם זה ריחפה על פניו בת צחוק תמימה של ילד ועיניו הפיקו תמימות וטוב לב" (עמ' 52). "שאלתי אותו אם יוכל לסדרני בעבודה שלא אצטרך לעבוד בשבת, ואמרתי לו שאינני אוכל טריפות. שאלתי אמנם הפתיעה אותו, כי מכל מאה החלוצים שהגיעו

לקרינו הייתי היחיד שפנה אליו בבקשה מעין זו. טרומפלדור ענה בחביבות רבה: גולובציק (מלה ברוסית המבטאת רגש של חיבה: "יונתי") אמנם אינני מכיר את הדת היהודית, אבל מכבד אני מאד את רגשותיו של השני, אך לצערי אין באפשרותי לעזור לך. העבודה היא אצל גרמנים" (עמ' 50). בשיחות מאוחרות יותר שמע טרומפלדור לראשונה על עיקרי היהדות מנתן גרדי, והיה לו למגן כלפי המלעיגים עליו כל ימי שהותו בקרים.

ושלישי לחבורת המשפיעים: הרב רבי ישעיהו שפירא זצ"ל, האדמו"ר החלוץ שזנח כס אדמו"רות והפך לעסקן ולוחם למען חלוצי הפועל המזרחי. האדמו"ר בעל הנפש הפיוטית ששילב את רינת "נושא אלמותיו" עם זמירת ש"ס ופוסקים וספרי חסידות והגות. "היה בעל נפש פיוטית רוויה מסורת חסידית וידע לתת ביטוי בשירתו ובנגינתו בכינור. היה בעלרגש עדין ואצילי ולא יכול היה לסבול עוול או חוסר ישרות וכנות בעבודה ציבורית" (עמ' 119). "בשבילי היתה אישיותו קרן אורה ומקור הרגעה נפשית. אם בשבילו כדאי הרעיון הקדוש של בנין הארץ בעבודה ובהתיישבות עד כדי כך שעזב מסגרת רוחנית מגובשת, כבוד ופרנסה בשפע — הרי שהחלטתי לעזוב את הישיבה בשביל הגשמת רעיון זה לא היתה משגה, ויהיה שכר לפעולותינו". (עמ' 118)

וכך הולך המחבר ומפרט את הבעיות שפקדו את הפועל המזרחי בשנותיו הראשונות, את ההתלבטויות והחמורות ואת התרשמויותיו האישיות. יפה כתבו שופטי "פרס שפירא" למחשבת הציונות הדתית, שהעניקו לספר את הפרס בשנת תשל"ג, כי "מן הספר כולו מפציע ועולה אור השחר של הפועל המזרחי".

חיים טוביהו

שערים להסברה דתית

מועטים הם ספרי ההסברה הדתית שניתן להמליץ עליהם בפני נוער דתי משכיל וציבור המורים. הכל מכירים את ספרי המחשבה הדתית שחוברו על ידי הרב אלימלך בר-שאוול, אהרן ברט, הרב שמחה בונם אורבך, זכרינס לברכה, ויבדל לחיים ארוכים הרב שאול ישראלי. אלה הפכו לספרים קלסיים במחשבת ישראל. ומעת לעת מייחלים אנו לחידושים בתחום זה, לרוח רעננה שתפרה תחום רעיוני חשוב זה ותקרין מיסודות היהדות על כל הצמאים לדבר ד', ותחזק את ידי המטבירים יסודות אלה ומפיצים מעיינות חוצה.

עתה, זיכנו הרב בנימין אפרתי, מורה לתנ"ך ולמחשבת ישראל בישיבה התי-כונית העירונית בת"א, והוציא מתחת ידו ספר הסברה בהיר תאה הכתוב בשפה המובנת לכל וברוח הזמן. ראוי לציין כי ספר זה "שערים אל היהדות" שיצא